Romanoslavica vol. XLVI, nr. 2

PANAIT ISTRATI ŞI LITERATURA RUSĂ

Adriana ULIU

Panaït Istrati (1884-1935) est entré en littérature comme un auteur roumain d'expression française. Surnommé *Gorki des Balkans*, c'est ainsi qu'il a été présenté par Romain Rolland dans sa première publication en France.

Dans toute la prose, dans les essais publicistiques et dans la correspondance de P. Istrati on rencontre plusieurs références à la personnalité et à l'œuvre de M. Gorki, aussi bien qu'à d'autres écrivains russes et soviétiques comme L.N. Tolstoï, F.M. Dostoïevski, B. Pilniak, S. Essenine, V. Maïakovski, etc.

Les commentaires de Panaït Istrati sont sincères et de bonne volonté, peut-être parfois injustes, conséquence de son tempérament impulsif et passionnel.

Mais l'appréciation que Panait Istrati donne à un créateur d'art est toujours faite de la perspective d'être au service de la vérité et du respect pour le lecteur.

Mots clés: Panaït Istrati – essais publicistiques et correspondance, Maxime Gorki, Romain Rolland, écrivains russes et soviétiques : L N. Tolstoï, F.M. Dostoïevski, B. Pilniak, S. Essenine, V. Maïakovski.

Panait Istrati a intrat în literatură ca autor român de expresie franceză sub generoasa formulă „un Gorki balcanic", cu care Romain Rolland l-a lansat în lumea literară, atunci când i-a publicat nuvela *Chira Chiralina* în revista „Europe", în august 1923. Alăturarea numelui unui debutant de cel al lui Maxim Gorki, binecunoscut în Europa şi apreciat în mod special de Romain Rolland, era măgulitoare pentru brăileanul ajuns în Franţa şi l-a însoţit apoi toată viaţa, ca un certificat de garanţie artistică.

De altfel, este cunoscut faptul că Romain Rolland se afla într-o corespondenţă susţinută cu scriitorul rus încă din anul 1916, fiind foarte interesat atât de opera, cât şi de personalitatea lui Maxim Gorki. În anul 1923 Rolland sprijinise candidatura prozatorului rus la premiul Nobel, propus prima oară încă din anul 1918. Ulterior, în anii

BDD-A24185 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:09 UTC)

1928, 1931 şi 1933, la Academia Suedeză de Ştiinţe au mai ajuns propuneri pentru candidatura lui M. Gorki, venite din partea unor slavişti germani sau suedezi[1].

Maxim Gorki a rămas mult timp un ideal de scriitor pentru Panait Istrati, „pentru că e singurul scriitor contemporan, a cărui viaţă se apropie de a mea", însă în opera sa literară şi în cea publicistică întâlnim referinţe şi la alţi scriitori ruşi şi sovietici, desigur, mult mai puţine decât cele despre Gorki. În mod curios, în bogata corespondenţă a lui Panait Istrati, inclusiv în cea purtată cu diferiţi literaţi, găsim puţine trimiteri la scrierile autorilor străini sau români[2].

Întâmplarea a făcut ca de numele lui Gorki tânărul Istrati să afle în anul 1905, când, desigur, nu şi-ar fi putut imagina vreodată nici că va ajunge scriitor, nici că va fi comparat cu prozatorul rus şi nici că l-ar putea cunoaşte personal. Însă, după cum mărturiseşte Istrati, înainte de a fi auzit de Gorki, ca adolescent, îi citise deja pe maeştrii romanului rus în traducerile apărute în România..

Istrati îşi aminteşte cum, la o adunare organizată de socialiştii români, la 24 ianuarie 1905, la care participase şi el, s-a protestat vehement împotriva „masacrelor ţariste şi a arestării lui Maxim Gorki", care „deveni în puţine zile figura cea mai populară dintre scriitorii revoluţionari. O primă culegere din nuvelele sale, apărută sub titlul *Ceva mai bun, ceva mai omenesc,* se volatiliză într-o săptămână"[3]. (Este vorba de volumul cu acest titlu, apărut la Bucureşti, la Tipografia Speranţa, în anul 1905.)

Peste aproape două decenii, în 1933, când atitudinea faţă de Gorki era deja critică, Panait Istrati dă totuşi acest titlu unui articol de-al său, apărut în „România literară", în care cerea scriitorilor români să nu facă compromisuri, să-şi păstreze moralitatea şi să nu cadă în păcatul lui Gorki, care acum „trăieşte la Sorrento cu dolari luaţi din vânzarea porumbului smuls cu baioneta de la gura mujicului sovietic"[4].

În romanul autobiografic *Biroul de plasare* (1933), Panait Istrati, întruchipat de eroul cărţii, Adrian Zografi, află de la prietenul său, Mihail (Mihail Kazanski – personaj real, prieten al autorului) despre Maxim Gorki, care este ceva mai mult decât „un

---

[1] T.V. Marcenko, *Почему Максиму Горькому не дали Нобелевскую премию. (По материалам архива Шведской Академии)*, „Известия Академии наук", Серия литературы и языка, 2001,том 60, №2, с.4-9.

[2] Din vasta corespondenţă a lui P. Istrati am consultat volumele: Panait Istrati, *Cum am devenit scriitor*. Reconstituire pe bază de texte autobiografice, alese, traduse şi adnotate de Alexandru Talex, Craiova, Ed. Scrisul Românesc, 1981; *Panait Istrati în corespondenţă cu scriitori străini.* Ediţie, traduceri şi note de Alexandru Talex, Bucureşti, Ed. Minerva, 1988; Panait Istrati, *Pagini de corespondenţă*. Ediţie îngrijită, prefaţă, note şi comentarii de Zamfir Bălan, Muzeul Brăilei, Ed. Porto-Franco,Galaţi, 1993; Nikos Kazantzakis, *O viaţă în scrisori*. Antologie, cuvânt înainte, traducere şi note de Polixenia Karambi, Bucureşti, Ed. Univers, 1983, precum şi scrisorile publicate în revistele „Luceafărul", „Tribuna", „România literară", „Manuscriptum", „Ateneu", „Orizont", „Viaţa românească", „Ramuri" ş.a.

[3] Istrati, *Cum am devenit scriitor*, p. 152.

[4] Panait Istrati, *Trei decenii de publicistică. 3. Scrisoare deschisă oricui. 1930-1935*. Ediţie îngrijită de Ion Ursulescu, Bucureşti, Humanitas, 2006, p. 196-197.

BDD-A24185 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:09 UTC)

vagabond, care-i descrie admirabil pe vagabonzi", şi anume „artistul răzvrătit" care „descrie lumea gloatelor"[1].

În Bucureştiul începutului de secol al XX-lea, alter-egoul scriitorului duce, alături de alți nefericiți, un trai de mizerie ca angajat al unui Birou de plasare, învecinat cu un atelier de plăpumărie:

> Seara, atelierul de plăpumărie şi „biroul" se transforma în sală de lectură. Citeau şi reciteau din Gorki şi nu se mai săturau. Adrian (...) contempla portretul scriitorului şi cugeta: „Asta, într-adevăr, e ceva nou în lume. Un salahor, aproape neştiutor de carte, a ajuns la această putere de expresie artistică şi revoluționară! Iată o soartă cu care nu se pot mândri toți scriitorii. Trebuie pentru asta, pe lângă talent, şi să ai o mare inimă de revoltat"[2].

Desigur, nici eroul cărții şi, poate, nici autorul nu ştiau foarte multe despre viața lui Gorki, dar poetizarea originii sale modeste şi a destinului său de scriitor autodidact se pliau de minune pe idealul de scriitor, conceput de Panait Istrati.

Totuşi lui Istrati îi erau cunoscute câteva date din viața scriitorului rus, când, făcând o paralelă între intrarea sa şi cea a lui Gorki în lumea literară, scria, în 1925 (*Trecut şi viitor*): „cine bănuia de existența mea până în ziua când o mână care nu dă greş (Romain Rolland, n.n.) m-a smuls din nisipurile vieții? Cine bănuia de existența lui Gorki, până la strigătul triumfal al lui Korolenko, descoperitorul lui?"[3] De altfel, într-o scrisoare, Istrati i se adresa prin de exaltare lui R. Rolland: „Prietene... Vladimir Korolenko! Nu ştiu dacă sunt un «Gorki balcanic», dar ştiu că, la o depărtare de douăzeci de ani, dumneata eşti un mare Vladimir Korolenko al Occidentului..."[4].

În publicistica sau proza lui Istrati întâlnim doar referiri la povestirile lui Gorki despre vagabonzi. Este ciudat că nici romanul *Mama* (apărut în România, în foileton, încă din anul 1907, în ziarul „Patria", iar, în 1910, în volum, la editura Poporul) şi nici piesa *Azilul de noapte* (tradusă în română în 1909 şi tipărită la editura Alcalay, în seria „Biblioteca pentru toți") nu i-au atras atenția lui Istrati, deşi orientarea sa politică şi literară şi chiar experiența de viață ar fi motivat un atare interes din partea lui.

Dintre eroii gorkieni Istrati nu-l aminteşte decât pe Konovalov, într-o neaşteptată alăturare de Raskolnikov. În articolul *Artele şi umanitatea de azi* (1935), menționând „modelele de întruchipat" ale artei justițiare, promovate de socialişti, Istrati relatează că ele erau „Raskolnikov, martirul întunecat" sau „Konovalov, îndrăznețul

[1] Panait Istrati, *Opere*. *I. Povestiri. Romane*, Ediție îngrijită, cronologie, note şi comentarii de Teodor Vârgolici. Introducere de Eugen Simion, Bucureşti, Ed. Academiei Române, Ed. Univers Enciclopedic, 2003, p.541.
[2] *Idem*, p. 632.
[3] *Idem*, p. 11.
[4] Istrati, *Cum am devenit scriitor*, p. 288.

BDD-A24185 © 2010 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:09 UTC)

filozof, pe care Gorki tocmai îl aruncase în lume"[1]. Istrati va fi fost impresionat de soarta lui Konovalov, care-i amintea un episod din adolescența sa. În povestirea *Kir Nicola* (1926) se evocă o secvență autobiografică asemănătoare celei descrise de Gorki în nuvela *Konovalov*. Şi Adrian Zografi, alias Panait, şi Maxim erau ucenici într-o plăcintărie/ brutărie, unde întâlniseră oameni asemenea lui Kir Nicola şi Konovalov, care munceau cu virtuozitate, împătimiți de bucuria modelării aluatului, de plăcerea lucrului bine făcut, impresionându-i pe cei doi tineri şi prin dramele lor personale ai căror martori erau. Adrian citeşte *Crimă şi pedeapsă* şi este dornic să afle mai multe despre autorul cărții, cerându-i unui fost coleg de şcoală primară, acum licean, o biografie a lui Dostoievski, pentru a afla ce fel de om a fost acest scriitor, cartea căruia l-a zguduit profund. Istrati va găsi această biografie în studiul semnat de Georg Brandès, ce preceda traducerea în română a cărții *Amintiri din Casa morților*.[2] Menționarea lecturii capodoperei dostoievskiene o întâlnim şi în romanele lui Istrati, *Casa Thüringer* şi *Mihail.*

Probabil coincidența de situații din adolescența celor doi scriitori a făcut ca Istrati să-şi numească prima povestire cu caracter autobiografic *La stăpân* (1925), autorul român neavând de unde să cunoască titlul cu acelaşi nume al cărții lui Gorki, publicate prima oară în română în anul 1948.

Întâlnirea cu Maxim Gorki la Moscova în 1928 a fost relatată cu înflăcărare de Istrati în scrisorile adresate lui Romain Rolland sau în articolele şi reportajele trimise presei franceze, însă scriitorul remarcă şi cultul obositor, încărcat de valențe politice cu care este înconjurat scriitorul rus în țară, şi de care „Gorki putea să nu aibă vreo vină".

Admirația lui Panait Istrati pentru Gorki se va transforma în acuze violente adresate scriitorului rus în cartea *Spovedanie pentru învinşi*, scrisă după întoarcerea din vizita de 16 luni în URSS. „Fratele meu mai mare", cum îl numise odată Istrati, este „culpabil de complicitate" cu regimul sovietic şi, crede Istrati, va trebui cândva să răspundă pentru că tace şi nu-i apără pe cei condamnați fără vină.

Într-un interviu acordat lui G.M. Zamfirescu în „România literară" din 13 mai 1933, Istrati reia reproşurile făcute lui Gorki, subliniind că „s-a separat" de el, pentru că a devenit „un dezertor de la adevărata menire a scriitorului apostol"[3].

Şi totuşi admirația lui Istrati pentru Gorki-scriitorul rămâne. Cu puțin înainte de moarte, în martie 1935, el scrie, în prefața ediției franceze a cărții lui George Orwell, *Down and Out in Paris and London (La Vache enragée)*, referindu-se la tema oamenilor fără căpătâi: „În fapt, Gorki a epuizat subiectul, a distrus toate punțile în urma lui. Nimeni în zilele noastre nu-l va egala în genul vagabondului-gânditor. El va rămâne maistrul fără şcoală. Iată pentru ce eu însumi m-am ferit să-l urmez pe această cale, în ciuda bogăției de figuri grozave de dezmoşteniți ai sorții pe care i-am întâlnit cu

[1] Istrati, *Trei decenii de publicistică. 3. Scrisoare deschisă oricui. 1930-1935*, p.104.
[2] *Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini*, p.329.
[3] Istrati, *Trei decenii de publicistică. 3. Scrisoare deschisă oricui. 1930-1935*, p.189.

BDD-A24185 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:09 UTC)

adevărat în drumurile mele. Colosul rus vorbise despre asta cel puțin pentru un secol”[1]. În continuare, Istrati comentează referitor la autorul „borfaşilor cu personalitate”: „Probabil că, din motive politice, Academia Suedeză nu a socotit demnă de încoronare această artă, unică în literatura universală. Ce va rămâne însă din lucrările furibund de bolşevizante ale lui Gorki cel de azi, la zece ani de la moartea sa?” Nu după zece ani, dar după o jumătate de secol istoria literaturii ruse a făcut selecția cuvenită ...

Deşi, conform mai multor mărturisiri, Istrati, pe când se afla „la stăpân”, i-a citit noaptea, pe apucate pe maeştrii romanului rus, despre Tolstoi şi opera sa avem doar puține relatări ale scriitorului. În confesiunea destinată lui Romain Rolland, scrisă la 1 ianuarie 1921, înainte de încercarea sa de se sinucide, Istrati îşi aminteşte cum, în primăvara anului 1907, la Alexandria, în Egipt a cumpărat cu ultimii bani *Învierea*, de la un „pârlit” asemenea lui. A citit-o toată noaptea, la lumina felinarelor, ferindu-se de poliţiştii care patrulau prin oraş şi care l-ar fi arestat imediat pentru vagabondaj. Până dimineața n-a putut lăsa cartea din mână, copleşit fiind de dramatismul soartei Katiuşei şi a lui Nehliudov.

La învățăturile patriarhului de la Iasnaia Poliana Istrati a ajuns prin filieră socialistă. În Elveția, după ce audiase conferința lui Pavel Biriukov (prieten şi biograf al lui Tolstoi), intitulată *Rusia de astăzi*, Istrati a scris primul său articol în limba franceză, *Tolstoism sau bolşevism*, publicat în ziarul „La Feuille” din Geneva (24 iunie 1919). Fără a fi de acord cu ideile marelui scriitor, Istrati recunoaşte că mulți socialişti le împărtăşesc, pentru că el „rămâne cel mai mare apostol al păcii”. „Cât despre noi, ceilalți socialişti, noi credem că Tolstoi cade în cea mai pură utopie când trece la mijloacele prin care se poate înfăptui această pace. El ne predică faimoasa «nonrezistență», ne recomandă să încrucişăm brațele şi să ne lăsăm împuşcați! Iată locul unde, cu părere de rău, ne despărțim definitiv de Tolstoi”[2]. Aflat adeseori sub presiunea unor impresii de moment şi de aceea inconsecvent şi nedrept în păreri, Istrati îi poate scrie tocmai lui R. Rolland, autorul cărții *Viața lui Tolstoi* (1911), că ar fi preferat să citească biografia lui Cristofor Columb în locul celei despre marele scriitor rus! „Se află în viață prăbuşiri mai triste decât ale lui Tolstoi, devenit apostol în clipa când gloria scrierilor sale nu-i mai spunea nimic”[3] (*Meditații, nostalgii, amintiri, vise, gânduri*, 1921).

În texte datând din anii 1930 şi 1932, Istrati recunoaşte însă că Tolstoi şi Dostoievski, alături de Balzac sau Victor Hugo, sunt promotori ai artei dătătoare de emoții adevărate, care poate schimba cursul vieții unui om. Istrati consideră că „frumosul nu putea fi decât slujitorul dreptății”, iar răspunsuri la marile întrebări nu puteau da decât „creatorii artei reparatoare de nedreptăți, între care Tolstoi este maestrul pretutindeni iubit. Viața le era conformă cu slova lor sublimă. (...) Erau (aceşti artişti n.n.) pâinea noastră cea de toate zilele”[4] (*Artele şi umanitatea de azi*, 1932).

[1] *Idem*, p.424.
[2] *Ibidem*, p.11.
[3] *Ibidem*, p.39.
[4] *Ibidem*, p.103.

BDD-A24185 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:09 UTC)

Din această perspectivă îşi explică Istrati de ce „Tolstoi, octogenar, fugea din căminul său, îmbuibat de bunăstare, ca să moară într-o izbă”[1]. Pentru că dorea să-şi rămână fidel sie însuşi, pentru ca între arta sa şi filozofia sa de viaţă să nu existe un hiatus, pentru ca să nu-şi dezamăgească cititorii şi adepţii.

Anticipând parcă excesele politicii totalitare, scriitorul român consideră Frumosul *etic* esenţial în modelarea conştiinţelor: „ ...eu ştiu, că de la Michelangelo până la Tolstoi şi Ibsen, marile arte şi marii artişti s-au ridicat întotdeauna împotriva oricăror tiranii care dau foc bibliotecilor şi catedralelor, distrug statuile cu lovituri de ciocan, cenzurează gândirea şi se întăresc cu ajutorul minorităţilor ignorante şi sătule, al căror ideal este chiverniseala”[2].

Deşi i-a citit pe marii clasici ruşi, Istrati s-a referit doar la câte un roman din creaţia lor – *Învierea* de Tolstoi şi *Crimă şi pedeapsă* de Dostoievski, lucru explicabil, dacă ne gândim la mesajul critic al cărţilor respective, în totală concordanţă cu ideile istratiene despre rolul artei.

Despre alţi scriitori ruşi găsim în paginile scrise de Istati doar afirmaţii succinte. Gogol, Turgheniev, Kuprin sunt caracterizaţi într-o frază, Puşkin sau Cernîşevski sunt pomeniţi doar ca autori ai cărţilor aflate pe masa personajului Samoilă Petrov din romanul *Mihail*.

În ceea ce priveşte literatura sovietică, cele mai multe informaţii i-au parvenit lui Istrati în perioada în care s-a aflat în Uniunea Sovietică, când s-a întâlnit cu diverşi scriitori şi redactori de reviste literare. Ele se regăsesc doar în publicistica sa, începând cu anul 1929.

D. Bednîi, I. Babel, A. Serafimovici, N. Tihonov, I. Libedinski, B. Pilniak, F. Gladkov, S. Esenin, V. Maiakovski, M. Kolţov sunt autorii menţionaţi de Istrati, puţin sau deloc traduşi în România în timpul vieţii sale. Desigur, scriitorul nostru i-ar fi putut descoperi pe unii dintre ei şi din multele traduceri franceze publicate în epocă. În acest context merită semnalată, ca o curiozitate literară, prefaţa pe care a scris-o Istrati pentru varianta franceză a microromanului lui Alexandr Kolosov, *Идут легионы*[3] (Moscova, Ed. Molodaia gvardia, 1927), intitulată *Peuple, écuote!* Cartea a apărut într-o editură a Partidului Comunist Francez, prima prefaţă fiind semnată de Henri Barbusse.

Prefaţa lui Istrati reia parţial un articol de-al său, publicat la 1 aprilie 1927, în ziarul „Vecerniaia Moskva”, scris într-un stil „de lemn”, specific mai tuturor textelor semnate de Istrati în presa sovietică, fiind în totală conformitate cu mesajul propagandistic al cărţii.

În general, referirile la scriitorii sovietici se întâlnesc în suita mai largă a comentariilor despre literatura proletară. Istrati recunoaşte cu onestitate că în Rusia Sovietică nu există o reală libertate de creaţie. „Nu, în regimul sovietic actual, un artist nu poate crea după inspiraţie, iar şablonul este la fel de apăsător ca oricare altele. Este

[1] *Ibidem*, p.111.
[2] *Ibidem*, p.115.
[3] Oricât am încercat, n-am reuşit să gasim niciun fel de date despre acest scriitor sovietic.

BDD-A24185 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:09 UTC)

una din problemele care mă îngrijorează profund, o dată ce am constatat dezinvoltura cu care sunt încurajați toți așa-zișii creatori ce vor să meargă «pe linie»; şi totuşi, în ciuda rigorilor unei concepții înguste, au apărut opere. De pildă, Babel, cu *Armata de cavalerie*, Gladkov, cu *Cimentul*, Serafimovici, cu *Torentul de fier,* şi multe altele la fel de valoroase, între care *Anul gol* de Pilniak şi *Săptămâna* de Libedinski"[1] (Interviu acordat lui Frédéric Lefèvre pentru revista „Les Nouvelles Littéraries", la 23 februarie 1929). Astăzi, desigur, nu toate aceste cărți mai pot fi considerate „opere".

La 2 martie, în ziarul „Monde", Istrati reiterează aceleaşi idei, citează aceiaşi autori şi cărți, adăugând câteva precizări în interviul pe care i l-a luat A.Habaru: „Gladkov, autorul volumului *Cimentul* – pe care Éditions Sociales Internationales a publicat-o în traducerea lui Victor Serge (bun prieten al lui Istrati) – este un mare scriitor al vieții noi. (...) Babel a scris nemaipomenita *Armată de cavalerie*, iar Pilniak, din care s-a tradus (în franceză n.n.) *Anul gol*, a scris de curând o nuvelă absolut remarcabilă, care va putea fi citită în curând în Franța"[2]. Este vorba, probabil, de nuvela *Красное дерево*, apărută în acelaşi an la Editura Petropolis din Berlin, după ce fusese refuzată în Rusia sovietică de revista „Красная новь".

Admirația pentru Pilniak este umbrită de o acuză nedreaptă pe care i-o aduce Istrati prozatorului rus, numindu-l, în 1935, „fost scriitor integru, azi scriitor oficial". Românul n-a aflat niciodată câte neplăceri a avut Pilniak cu forurile literare sovietice după apariția nuvelei *Повесть непогашенной луны* (1925) şi a romanului *Красное дерево* (1929). Tirajul nuvelei tipărite de revista „Novîi mir" a fost confiscat în întregime, iar, după publicarea romanului, campania de denigrare a cărții şi a autorului ei a fost fulminantă. În 1929, în numărul 19 al revistei „Literaturnaia gazeta",criticul Boris Volin critica cu mânie proletară romanul lui Pilniak, iar câteva săptămâni mai târziu, în aceeaşi revistă, acelaşi critic, numindu-l pe Istrati „fățarnic", îl acuza pentru cartea pe care... se pregătea s-o publice la Paris. Iar, după apariția cărții, B. Volin, cu aceeaşi mânie proletară, îl condamna pe Istrati în ziarul „Pravda", numindu-l de data aceasta „haiduc al literaturii", „agent al serviciilor de siguranță române", „clevetitor burghez" ş.a.m.d.[3].

Şi n-avea cum să afle Istrati nici cât rău i-a făcut – fără să vrea – lui Pilniak, acuzat după arestare, în octombrie 1937, printre altele, de amiciția manifestată față de scriitorul român şi de colaborarea cu acest „trădător". Şi nici că scriitorul sovietic a fost executat în aprilie 1938 ...

Pare curios faptul că Istrati nu menționează nicăieri numele lui Mihail Şolohov, deşi primele două cărți ale romanului *Pe Donul liniştit*, care provocaseră senzație în lumea literară sovietică, au apărut în anul 1928, an în care scriitorul român vizita Uniunea Sovietică.

---

[1] Istrati, *Trei decenii de publicistică. 2. Între banchet şi ciomăgeală 1919-1929*, p.406-407.
[2] *Idem*, p.419.
[3] *Panait Istrati – omul care nu aderă la nimic. Documente din Rusia Sovietică,* 1, Ed. Istros – Muzeul Brăilei. Casa memorială „Panait Istrati", Brăila, 1996, p 271-275, 278-288.

BDD-A24185 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:09 UTC)

În acelaşi interviu pentru „Monde", Istrati nu vorbeşte decât foarte puţin despre poeţii sovietici, numindu-l doar pe Nikolai Tihonov ca fiind cel mai bun dintre toţi cei care au slăvit Revoluţia.

Interviul se încheie optimist cu convingerea lui Istrati că, în lumea sovietică, „arta din sufletul celor ce muncesc" va avea o „frumoasă înflorire". Dar, la numai câteva luni de la acest interviu, în noiembrie 1929, Panait Istrati va publica în Franţa demascatoarea sa carte, *Spovedanie pentru învinşi*, în care speranţele lui în „flacăra comunismului" se dovedesc a fi definitiv spulberate.

În mai 1933 Istrati îi dă lui G.M. Zamfirescu, în „România literară", un amplu interviu, foarte critic la adresa „regimului scrisului în Rusia". Ritos Istrati afirmă: „Asociaţiile literare din Rusia sovietică nu există fără «blagoslovenie oficială», care încurajează orice grup care merge cu ea", iar „libertatea scrisului, din punct de vedere moral-intelectual, nu există în Rusia"[1]. Uitând parcă de entuziastele declaraţii despre lumea literară sovietică din primele luni de şedere în URSS, Istrati comentează caustic situaţia scriitorului sovietic, care poate în acelaşi an „să fie în graţiile oficialităţii sau dizgraţiat. Totul depinde de coloana vertebrală a individului"[2]. Pe doi dintre poeţii oficiali – Demian Bednîi şi Vladimir Maiakovski – Istrati îi portretizează sarcastic, numindu-l pe cel dintâi Damian Săracu (!), scriitorul care „câştiga cele mai multe parale", iar despre cel de al doilea afirmă că scria poezii lungi, pentru ca să primească cât mai mulţi bani, cerând o rublă de fiecare vers!

Maliţios, Istrati relatează: „Primele cuvinte ale poetului Maiakovski, când ne-am revăzut la Paris, au fost: «Dragă, ştii că mi-am cumpărat o casă în rue Champagne-Première?» Ce spui? Ce mare «revoluţie» ai făcut!"[3]. Despre întâlnirea sa cu Maiakovski în Rusia şi la Paris nu avem niciun fel de informaţii. Însă aversiunea lui Istrati pentru câştigurile mari de pe urma artei este binecunoscută, scriitorul luând atitudine de nenumărate ori împotriva artiştilor foarte bine plătiţi, considerând că actul de creaţie trebuie motivat numai de ideea slujirii dezinteresate a celor mulţi şi umili şi nu de o eventuală recompensă consistentă.

Nu ştim dacă scriitorul român a aflat de o poezie (*Говорят...*) scrisă de Maiakovski la începutul anului 1929 (când Istrati poate se afla încă în URSS), în care poetul sovietic ironizează compararea românului cu „un Gorki balcanic", glumind însă şi pe seama lui Barbusse sau a sa proprie, dar bănuim că va fi aflat, când era la Paris, de apelul celor 18 scriitori sovietici (*Către scriitorii din Occident*), publicat în noiembrie 1929 în „Literaturnaia gazeta" – pe prima pagină! – în care, cu mânie proletar-literară, era înfierat „trădătorul Istrati", până mai ieri preamărit în mai toate revistele literare şi social politice sovietice[4].

---

[1] Istrati, *Trei decenii de publicistică. 3. Scrisoare deschisă oricui. 1930-1935*, p. 190.
[2] *Idem,* p.191.
[3] *Ibidem.*
[4] V. *Panait Istrati – omul care nu aderă la nimic. Documente din Rusia Sovietică,* 1, p. 293-295 şi vol. 2, articolul lui S.N.Feodosiev, *Panait Istrati şi Vladimir Maiakovski*, p. 99-101.

BDD-A24185 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:09 UTC)

Foarte admirativ se exprimă Panait Istrati despre Serghei Esenin. Comparându-l cu D. Bednîi şi V. Maiakovski, el spune: „Esenin, în schimb, era un om superior. Era o putreziciune superioară. Esenin era *desfrânatul divin* (s.a.). Arta e aşa de superioară la Esenin, încât nu numai că nu mă mir că a practicat toate viciile şi că s-a spânzurat, dar nu m-aş mira chiar dacă aş auzi într-o bună zi că a înviat... Esenin a fost geniul precoce predestinat să creeze armonii superioare”[1].

Este foarte posibil ca Panait Istrati să fi citit în presa românească articolele în care erau evocate viaţa zbuciumată şi mai ales sfârşitul tragic al lui Esenin, dar şi traduceri ale poeziilor lui apărute în revistele româneşti, începând cu anul 1928 (deşi el nu era un mare amator de poezie). Revistele şi ziarele franceze i-ar fi putut oferi şi ele destule date despre nonconformistul poet sovietic. Desigur, aflat în Rusia la mai puţin de doi ani de la moartea poetului, Istrati va fi avut ocazia să afle de la confraţii literaţi destule detalii despre viaţa „desfrânatului divin”.

Fără a fi fost organizate în eseuri sau articole strict literare, textele lui Panait Istrati despre scriitorii ruşi şi operele lor sunt mai degrabă impresii, dar, atâtea câte sunt, merită să fie cunoscute, pentru că, în ciuda unor vremuri, nu tocmai prielnice afirmării literaturii ruse în peisajul cultural românesc, cele făcute publice la vremea lor, dovedesc spiritul curajos şi deschis spre dreptate al prozatorului român.

Adeseori inconsecvent, consecinţă a temperamentului său exploziv şi nestăpânit, Panait Istrati este întotdeauna sincer, spontan, de bunăcredinţă şi integru, încredinţat fiind că scriitorul trebuie să spună numai adevărul, indiferent de cât de incomod ar fi el, şi astfel să rămână întotdeauna onest faţă de sine şi de cititor.

BIBLIOGRAFIE:

Balan, Dumitru, *Panait Istrati şi Boris Pilniak. Marginalii la documente „strict secrete” din arhivele KGB*, *Filologie rusă XV-XVI* , Bucureşti, Ed. Universităţii din Bucureşti, 1998

Iorgulescu, Mircea, *Celălalt Istrati,* Iaşi, Ed. Polirom, 2004

Oprea, Alexandru, *Panait Istrati. Dosar al vieţii şi al operei*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1976

Pilniak, B.A., *О моём отце*, în Boris Pilniak, *Повесть непогашенной луны. Заволочье. Волга впадает а Чёрное море*, Moscova, 1989, p.3-25.

Şentalinski, Vitalii, *Пуля вместо точки. Досье Бориса Пильняка*, în vol. *Рабы свободы. В литературных архивах КГБ*, Moscova, 1995, p.185-207.

Tănase, Stelian, *Renegatul Istrati*, în *Clienţii lu' tanti Varvara. Istorii clandestine*, Bucureşti, Humanitas, 2005

[1] Istrati, *Trei decenii de publicistică. 3. Scrisoare deschisă oricui. 1930-1935*, p. 192.

BDD-A24185 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:09 UTC)